

הם נסוגו והתנגשו בחבריהם, אשר עמדו מאחור וביקשו לפרוץ קדימה אל החומה; כך נתקלו יהודים ביהודים כבאויבים, עד אשר נאלצו כולם לסגת בפני התקפות הפרשים ונפוצו במישור כולו. המישור היה רחב ידיים, שדה קרב נוח לפרשים. (17) [דבר זה] הקנה יתרון גדול לרומאים והביא להרג רב ביהודים: הרוכבים היו מהירים מן הבורחים, השיגו אותם, [ואז] הסבו את פניהם, הפיצו את הנמלטים – שנדחקו יחדיו במנוסתם – והרגו בהם בהמוניהם. בכל אשר פנו היהודים הקיפו אותם הרוכבים, שחלפו על פניהם כדהרה ופגעו בהם בנקל בחניתותיהם. (18) בייאושם נדמה היה ליהודים כי חרף מספרם הרב הם מבודדים ואילו הרומאים, מפאת הצלחתם, שיערו כי הם רבים מיריביהם. (19) היהודים התמידו בלחימה למרות כשלונותיהם, כי בושו למהר ולברוח וקיוו שמזל הקרב יתהפך; ואילו הרומאים לא נלאו והוסיפו לנחול הצלחות. כך נמשך הקרב עד רדת הערב, עת נמצאו עשרת אלפים יהודים הרוגים, ביניהם שניים משרי צבאם, יוחנן וסילאס. (20) שאר היהודים, רובם פצועים, נמלטו עם שר הצבא הנותן, נִיגֶר, אל עיר קטנה באִידוּמָאָה ושמה כָּאִלִּיס.²⁰ (21) לרומאים היו בקרב זה פצועים מועטים בלבד.

ג (22) גם מפלה קשה זו לא שכרה את גאון לבם של היהודים; נהפוך הוא, האסון הגביר את עוז רוחם, ובהתעלמם מן החללים שלרגליהם התפתח, [בהיזכרם] בהצלחותיהם הקודמות, [להמשיך בלחימה עד הגיעם] לתבוסה חדשה. (23) אף בלי להמתין שיירפאו פצעייהם שבו וליכדו את כוחותיהם ובכתחת זעם – והפעם היו גם רבים מבראשונה – שבו ותקפו בתנופה את אשקלון. (24) נוסף על הַעֲדָר נסיונם ושאר חסרונותיהם בניהול המלחמה נלווה עליהם גם הפעם [ביש] מולם. (25) אֶנטוֹנִיוֹס הקדים והציב מארכים במעברים, והיהודים – שלא ציפו לכך – נלכדו במלכודת. עוד לפני שהספיקו להיערך לקרב הקיפו אותם הפרשים, ושוב נפלו חלל יותר משמונת אלפי אנשים; כל השורדים נמלטו ואתם נִיגֶר, אשר הוכיח את אומץ לבו במעשי גבורה רבים בעת המנוסה. בלחץ האויב נדחקו היהודים אל מגדל מבוצר היטב בכפר הנקרא כָּל צֶדֶק.²⁶ (26) אֶנטוֹנִיוֹס ואנשיו לא רצו לבטל את זמנם במצור על המגדל, שקשה עד מאוד היה לכבושו, וכדי למנוע משר צבא האויב, גיבור היהודים, לצאת [ממנו] בשלום, שלחו אש בחומה [המקיפה אותו]. (27) כאשר עלה המגדל באש סרו משם הרומאים שמחים וצוהלים, בסוכרם כי גם נִיגֶר נספה. אך הוא קפץ מן

²⁰ * כָּאִלִּיס (Chaalis). עיר בשם זה אינה ידועה. אם הקריאה היא סאליס, כבכמה כתבי יד, אפשר שהכוונה לכפר בשם זה ששכן 11.5 ק"מ מערבה לבית גוברין, לפי אֶפְסֵיִס (אינומסטיקון 160, 9). ייתכן גם שיישוב זה הוא הכפר שחלים הנוכר במקורות תלמודיים.

²⁵ * כָּל צֶדֶק. כפר בשם זה אינו ידוע, אך אפשר שצריך להיות בית צדק, הנוכר במקורות נוצריים מאוחרים.

המגדל אל נִקְבָּה שבתוך המצודה וניצל; וכעבור שלושה ימים, כאשר חיפשו אחריו אנשיו בקינות ובמספר כדי להביאו לקבורה, השמיע נִיגֶר את קולו ממקום מקלטו. (28) בצאתו לקראתם מילא את לב היהודים שמחה לא צפויה; הם סברו כי ההשגחה האלוהית הצילה אותו כדי שיעמוד בראש צבאם במלחמה הממששת ובאה.

ד (29) אנטיוכיה²⁹ היא עיר הבירה של סוריה, ואין עוררין על כך שבגודלה ובעושרה היא השלישית במעלה בכל ארצות תבל שהרומאים שולטים בהן. כאן מצא אֶפְסֵיִסְאָנוֹס גם את אֶגְרִיפָּס, אשר ציפה לבואו בראש כל חילו, ונחפז, עם כל חילותיו, לצאת לִפְטוֹלְמָאִיס. (30) בעיר זו קיבלו את פניו יושבי העיר הגלילית ציפורי, היחידים מכל אנשי הגליל הנוטים לשלום. (31) [בהיותם] חרדים לבטחונם, וכאשר עוצמת רומא לנגד עיניהם, הצהירו [בני ציפורי] בפני קְאִיסְטִיֹּס גָּאִלוֹס³⁰ על נאמנותם עוד לפני בואו של אֶפְסֵיִסְאָנוֹס, ושמעו מפיו הבטחות שלא יאונה להם כל רע; כמו כן קיבלו ממנו חיל משמר לעירם. (32) עתה קידמו יושבי ציפורי את בוא המצביא בברכה, והבטיחו לו שיילחמו לצדו ברצון נגד בני עמם. (33) לפי בקשתם נתן להם [אֶפְסֵיִסְאָנוֹס] בינתיים פרשים ורגלים להגנתם, בשיעור שדי היה בו, לפי הערכתו, [לאפשר להם] להחזיק מעמד בפני פשיטות אם יחוללו היהודים מהומות. (34) הוא סבר כי [לאנשיו] צפויה סכנה רבה במלחמה הממששת ובאה אם תאבד לו ציפורי, שכן היא הגדולה בערי הגליל, [עיר] מבוצרת שיושבת במקום בטוח ביותר ושממנה אפשר להשגיח על כל העם.

פרק שלישי

43-44: תיאור הגליל. 47-44: פְּאָאָה. 48-58: שומרון ויהודה. ממלכת אֶגְרִיפָּס השני.

א (35) את הגליל על שני חלקיו, הגליל העליון והגליל התחתון, מקיפות פוֹיִנִיקִיָּה וסוריה. גבול הגליל במערב [הוא] פְּטוֹלְמָאִיס ומחוזותיה, והר הכרמל אשר היה

²⁹ * אנטיוכיה. ראו א, 185. בזמנו של יוספוס היתה רומא הגדולה שבערים, ואוכלוסייתה הגיעה למיליון תושבים בקירוב; אחריה באה אלכסנדריה, ובה למעלה משלוש מאות אלף איש; אנטיוכיה כמעט השתוותה אליה בגודל אוכלוסייתה.

³¹ * קְאִיסְטִיֹּס גָּאִלוֹס. ראו ב, 510 עם הערה.

שייך לפנים לבני הגליל ועתה הוא שייך לבני צור.³⁵ (36) למרגלות הכרמל נמצאת גבע 'עיר הפרשים', הנקראת כך מפני שפרשי צבא הורדוס התיישבו בה לאחר שחרורם. (37) בדרום גובל הגליל בשומרון ובסקיתופוליס ומגיע עד מימי הירדן; במזרח הוא גובל במחוזות היפוס, גדרה והגולן – וזה גם גבולה של ממלכת אגריפס; (38) בצפון גובל הגליל בצור ובמחוז השייך לצור. לאורכו משתרע הגליל התחתון מטבריה עד פבולון.³⁶ השכנה לפטולמאס שלחוף הים; (39) לרוחבו [משתרע הגליל התחתון] מכפר במישור הגדול הנקרא פסלות³⁷ עד פירספה,³⁸ שם מתחיל הגליל העליון, המשתרע לרוחבו מכפר זה עד לכפר בקע,³⁹ הגובל באדמת צור. (40) לאורכו משתרע הגליל העליון מן הכפר תלה,⁴⁰ הקרוב לירדן, ועד מרות.⁴¹

ב (41) אף על פי ששטח הגליל על שני חלקיו אינו גדול, ואף כי הוא מוקף עמים נוכרים גדולים וחזקים, עמד [חבל ארץ זה] תמיד בכל ניסיון של מלחמה נגדו. (42) שכן בני הגליל היו אנשי מלחמה מצעירותם ומספרם היה רב בכל הזמנים; הגברים שבגליל לא היו מעולם נטולי אומץ, וארצם מעולם לא חסרה גברים; ומאחר שאדמת הגליל רשנה וטובה למרעה ומינים רבים של עצים עולים בה יפה, כה קל הגידול בה עד כי היא מעורדת אפילו את העצל שבאכירים לעבדה. (43) משום כך נעבדת כל אדמת הגליל בידי יושביה, ואין בה ולו גם חלקה אחת אשר לא נחרשה ולא נזרעה. גם הערים הוקמו בגליל בצפיפות רבה, והודות לפוריות הקרקע רב מאוד מספר יושבי הכפרים; וכך יושבים אף בקטן שבכפרים יותר מחמישה-עשר אלף איש.⁴²

ג (44) כללו של דבר, אף אם נופל הגליל במידותיו מחבל פְּאִיָה, יתרון לו בשפע הטבעי שבו ניחן; כי אדמת הגליל מעובדת כולה וכל חלקה בה מניבה

35. * והר הכרמל... בני צור. לא ידוע על זמן שבו היה הר הכרמל שייך לאנשי הגליל, והללו מעולם לא היו יישות מדינית. הכרמל, או לפחות חלקו הצפוני, נכלל בטריטוריה של פטולמאס ולא של צור.

36. * גבע 'עיר הפרשים'. ראו קדמ' ט"ו, 294. אתרה של גבע פרשים היה סמוך לשער העמקים (אל תרתיה) בימינו; לפי דעה אחרת שכנה בקרבת משמר העמק כיום (חל אבו שושה).

37. * פבולון. ראו ב, 503.

38. * פסלות. כפר למרגלות התבור; וראו גם ח"י 227; אֶסְכִּיּוֹס, אֶנוֹמַסְטִיקוֹן 4, 22; כיום כפר איכסל.

39. * פירספה. ראו ב, 573.

* בקע. מזוהה עם פקיעין (בְּקִיעָה בימינו).

40. * תלה (Thella). שכנה לחוף ים החולה.

* מרות. ראו ב, 573.

43. * חמישה-עשר אלף איש. הנתון מופרז ביותר. לפי ח"י 235 היו בגליל 204 ערים וכפרים, ומכאן שאוכלוסיית הגליל היתה בת למעלה משלושה מיליון איש, דבר שאינו אפשרי.

פרי, ואילו חבל פְּאִיָה גדול אמנם בהרבה מן הגליל, אך הוא שומם ברובו ואדמתו טרשית מכדי לטעת בה מטעים. (45) אך במקומות שבהם מרוככת הקרקע היא מצמיחה גידולים מכל הסוגים, ובמישורים גדלים עצים למיניהם – רובם עצי זית, גפנים ותמרים. שטפונות החורף היורדים מן ההרים משקים את אדמת פְּאִיָה, ומעיינות הנובעים כל השנה מספקים [לה] מים בכמות שדי בה אף בלהט חרבוני הקיץ, כאשר יבשו שטפונות החורף. (46) לאורכה משתרעת פְּאִיָה מִמְּכֵאִירוֹס עד פְּלָה,⁴³ ולרוחבה⁴⁴ – מפילכלפיה⁴⁵ עד לירדן. (47) גבולה בצפון הוא פְּלָה, אשר הזכרנו זה עתה, וגבולה במערב הוא הירדן; דרומית לפְּאִיָה נמצא חבל מואב, ובמזרח גבולה הוא ארץ ערב, חבל חשבון, חבל רבת עמון, והעיר גֶרְכָּה.

ד (48) חבל השומרון נמצא בין הגליל ליהודה; הוא מתחיל בכפר הנקרא גִּנְיָא⁴⁶ שבמישור הגדול ומגיע עד לטופארכיית עֶקְרֶבֶת;⁴⁷ בתכונותיו אין [השומרון] שונה מיהודה: (49) בשתי [ארצות] אלו תמצא הרים ועמקים, שתיהן מתאימות לעבודת האדמה ומניבות יכול רב; בשתיהן גדלים עצים לרוב הנותנים פרי בשפע, הן פרי בר הן פרי מטע. אין בהן מקומות צחיחים, כי יורדים [שם] גשמים רבים. (50) מי הנחלים מצטיינים במתיקותם, והודות לשפע העשב הטוב עולה תנובת החלב של המקנה על זו שכאצות אחרות. אך העדות הנאמנה ביותר למעלותיהן של שתי [ארצות אלו] ולשגשוגן הוא מספרם העצום של יושביהן.

ה (51) בין [השומרון ויהודה] שוכן הכפר הנקרא עֲנוֹת בְּרָקָי;⁴⁸ [כפר זה] הוא גבולה הצפוני של יהודה; הגבול בדרום – אם מודדים את [הארץ] לאורכה – הוא כפר הנמצא בגבול ארץ ערב, הנקרא בפי יהודי המקום יֶרְדָּה;⁴⁹ לרוחבה משתרעת יהודה מנהר הירדן עד יפו. (52) העיר ירושלים שוכנת בדיוק במרכז

46. * פְּאִיָה. ראו א, 586; ב, 43 עם הערה.

* פְּלָה. ראו א, 104.

* לאורכה... ולרוחבה. האורך והרוחב מציינים כאן את הממדים מדרום לצפון וממזרח למערב, בהתאמה, בניגוד לדרכו של יוספוס בתיאור הגליל התחתון (38-39) וממלכת אגריפס (57), אך כדרכו בתיאור יהודה (51).

* פילכלפיה. ראו א, 60.

48. * גִּנְיָא (Ginaia). היא עין גנים ביהושע יט: כא, וכיום גינץ. ראו גם ב, 232 (גִּנְיָה) וקדמ' כ, 118.

* טופארכיית עֶקְרֶבֶת. אחת מהיחידות המנהליות ביהודה (להלן 54-55), שהשתרעה דרומית-מזרחית לשכם.

51. * עֲנוֹת בְּרָקָי (Anouth Borkaios). הכפר נזכר אצל אוסביוס (אֶנוֹמַסְטִיקוֹן 19, 28) ושכן כ"ט 15 ק"מ דרומה לשכם על הדרך לירושלים, כיום חורבת בירקית. אפשר שבמקורו נקרא היישוב עֲנוֹת, כלומר תחנת דרך.

* יֶרְדָּה (Iarda). כפר זה אינו ידוע משום מקור אחר.

הארץ, לכן הולם [אותה] הכינוי שקיבלה קריה זו: 'טבור הארץ'.⁵² יהודה אינה חסרה [את] הנאות הים, כי היא משתרעת לאורך חוף הים עד לפטולמאס.⁵³ היא נחלקת לאחת-עשרה נחלות, ובכולן מושלת קרית המלוכה ירושלים, המתנשאת מעל כל סביבותיה כראש הנישא מעל לגוף. שאר [שטחה של] הארץ נחלק לטופארכיות:⁵⁴ 55 גופנא היא השנייה, ואחריה עקרבא ותמואס ומלכד אלה לוד, אָמאוס, פֶּלָה, אִידומאָיָה, עֵין גִּדִי, הַרדִיּוֹן וִירִיחוֹ; 56 אחריהן באות יבנה ויפו החולשות על סביבתן, ועל אלה יש להוסיף את החבלים גמלא, הגולן, הבשן וטָנְאֶכוֹן – אם כי חבלים אלה שייכים כבר לממלכת אַגְרִיפָּס. 57 ממלכה זו ראשיתה בהרי הלבנון ומקורות הירדן והיא משתרעת לרוחבה משם עד לאגם של טבריה, ולאורכה מן הכפר הנקרא עֶרְפָּא עד יוליאס. בממלכת אַגְרִיפָּס

52. * טבור הארץ. אשר לאמונה על מקומה של ירושלים בטבור הארץ ראו, לדוגמה, ספר היובלים 8, 19; בבלי סנהדרין לו, ע"א. אפשר להשוות זאת לאמונת היוונים שמקדש אפולון בדלפי הוא טבור העולם.

53. * משתרעת... עד לפטולמאס. תיאור כזה נכון רק לימי אלכסנדר ינאי ושלומציון, אך לא לתקופת השלטון הרומי: יוספוס אינו מדייק כאן על מנת לפאר את יהודה. הפירוש האומר שהכוונה כאן לרכסי ההרים שבפנים הארץ הוא מאולץ ואין לקבלו, שהרי המשפט בא להסביר את 'הנאות הים' שיש ליהודה.

54. * נחלות... טופארכיות. המונח הראשון המופיע כאן (ביוונית klērouchia) מציין לא פעם אצל יוספוס את נחלות שבטי ישראל. טופארכיה הוא המונח הטכני היווני המקובל לציון יחידות מנהליות טריטוריאליות, מחוזות. ברשימת הטופארכיות של יהודה שמביא פליניוס (תולדות הטבע ה, 70) נכללת יפו, אך נעדרות אִידומאָיָה ועֵין גִּדִי, והוצעו הסברים שונים להבנת המצב ההיסטורי המשתקף בשתי הרשימות. נראה שהרשימה של פליניוס משקפת את הארגון המנהלי של יהודה שהונהג מיד לאחר המרד הגדול. למעט ירושלים, כל היישובים הנזכרים כאן היו בזמנו של יוספוס כפרים מנקודת הראות של השלטון הרומי.

55. * פֶּלָה (Pella). השם שובש והכוונה לבית־לֶטְטֶנְפוֹן (ד, 445), כיום בית נטיף. * אִידומאָיָה. אִידומאָיָה חריגה ברשימה זו שהרי כל הטופארכיות האחרות נקראות על שם היישוב ששימש כמרכז המנהלי שלהן. בתקופת השלטון החשמונאי וההרודיאני המדינה נחלקה לחמישה מחוזות מנהל ראשיים ובכללם אִידומאָיָה (האחרים היו הגליל, פְּרָאָיָה, השומרון ויהודה). כלומר היא לא היתה אז טופארכיה. סביר אפוא שהיא צורפה ליהודה כטופארכיה תחת השלטון הרומי זמן מה לאחר הרחת אַרְקֶלאוס בשנת 6 לסה"נ, אך מסיבה כלשהי יוספוס לא ציין את המרכז המנהלי שלה. העדרן של אִידומאָיָה ועֵין גִּדִי מהרשימה של פליניוס (ראו הערה לסעיף 54) מלמד ששטחיהן חולקו בין טופארכיות שכנות לאחר שנת 70.

56. * יבנה ויפו... הבשן וטָנְאֶכוֹן. כל האזורים האלה אינם נכללים ביהודה (במובן המצומצם של המונח), אך יוספוס מזכירם משום שישבו בהם יהודים והם קשורים לסיפור המרד.

57. * לרוחבה... ולאורכה. ראו הערה לסעיף 46 לעיל. * עֶרְפָּא (Arpha). כפר זה אינו ידוע משום מקור אחר.

יושבים יהודים וסורים מעורבים אלה באלה. 58 זהו, בקיצור רב ביותר, תיאור את ארץ היהודים ואת הארצות השכנות.

פרק רביעי

63-59: חיל המשמר הרומי בציפורי זורע הרס בגליל. 64-69: טיטוס מצטרף

לאַסְפְּסִיאָנוֹס בִּפְטוֹלְמָאִס. גודל הצבא הרומי.

א 59) חילות העזר* אשר שלח אַסְפְּסִיאָנוֹס לבני ציפורי – אלף פרשים וששת אלפים רגלים ובראשם הָטְרִיבּוֹן פֶּלְקִידוֹס* – הקימו את מחנם במישור הגדול ואחר כך התפצלו: הרגלים חנו בעיר כשומרים והפְּרָשִׁים נשארו במחנה. 60 שני חילות אלה יצאו לגיחות תכופות, פשטו על הסביבה וגרמו נזק רב ליוספוס ולאנשיו: אם נשארו בערים, בזזו חיילי פֶּלְקִידוֹס את סביבתן, וכל אימת שיוספוס ואנשיו אזרו עוז ויצאו, הכו בהם והדפו אותם אחר. 61 יוספוס הסתער אמנם על ציפורי וקיווה לכבשה, אך [הרין] הוא עצמו ביצר אותה, לפני שבגדה באנשי הגליל, כביצורים שהיו מקשים אף על הרומאים לכבוש אותה; לכן נכזבה תוחלתו. הוא נוכח לדעת כי אין בכוחו לאלץ את אנשי ציפורי להיכנע בכוח הנשק, וגם לא עלה בידו לשלם בדברים; 62 אדרבא, [במעשיו] הביא רק להחרפת המלחמה בארץ. כחמת זעמם על התקפתו לא חדלו הרומאים [להסתער], יומם ולילה הביאו חורבן על השדות ושדדו את רכושם של בני הכפרים, בלי הרף הרגו בלוחמים המנוסים, ואת החלשים מכרו לעבדים. 63 הגליל כולו התמלא אש ודם ולא היה סבל או אסון אשר לא פקדו אותו, ורק מפלט אחד נותר לנרדפים – הערים שבוצרו [קודם לכן] בידי יוספוס.

59. * חילות העזר. המשך תיאור האירועים מסעיף 34.

* פֶּלְקִידוֹס (Placidus). לפי ח"י 213-214 היה קצין זה מפקדן של שתי קוהורטות רגלים וגונדת פרשים שפעלו בגליל המערבי נגד יוספוס לפי הוראותיו של קֶסְטִיוֹס גָּלוֹס, כלומר עוד לפני בואו של אַסְפְּסִיאָנוֹס. מסתבר שאַסְפְּסִיאָנוֹס היה מרוצה מתפקודו של פֶּלְקִידוֹס ומינה אותו לפקד על חיל גדול מאוד, מינוי לא שכיח לקצין בדרגה של טְרִיבּוֹן צבאי; הוא הוסיף למלא בהצלחה את המשימות שהוטלו עליו במהלך המלחמה. פֶּלְקִידוֹס אינו ידוע ממקורות אחרים, ויוספוס אינו מציין את שמו המלא. יוספוס גם אינו מבהיר את זהות היחידות שסרו לפיקודו של פֶּלְקִידוֹס והקשר בינו לבין כלל חילותיו של אַסְפְּסִיאָנוֹס (64-67).